

EDUKACJA DOMOWA A OBOWIĄZEK SZKOLNY NA PRZYKŁADZIE POLSKI I NIEMIEC.

ANALIZA EKONOMICZNA OBU FORM NAUCZANIA

Alicja Sielska; e-mail: alicja.sielska@uwr.edu.pl

Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. W. Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Strażnicza 1/3, 50-206 Wrocław

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule przedstawione zostały rozważania dotyczące edukacji domowej, która w zależności od danego państwa, może umożliwić wypełnienie instytucjonalnego obowiązku szkolnego. Autorka na przykładzie Polski i Niemiec opisała problem obowiązku szkolnego i edukacji domowej. Na zakończenie, w oparciu o analizę ekonomiczną, porównane zostały obie formy nauczania.

Słowa kluczowe: edukacja domowa, obowiązek szkolny, analiza ekonomiczna, wydatki publiczne, budżet gospodarstwa domowego.

Comparison of home schooling and compulsory education in Poland and Germany. Economic analysis of both forms of education

ABSTRACT

This article describes a study of home schooling, which depending on the country, may fulfill the requirement of institutional compulsory education. Focusing on case studies in Poland and Germany, the work describes the various challenges facing both compulsory and home schooling in modern education. Finally the author draws conclusions on both forms of education system based on an economic analysis.

Key words: home schooling, compulsory education, economic analysis, public expenditure, household budget.

WSTĘP

Problem edukacji domowej stał się nie tylko przedmiotem dyskusji społecznej, ale był on również poruszany podczas debat politycznych czy naukowych. Edukacja domowa może umożliwić wypełnianie ustalonego przez państwo obowiązku szkolnego, który często jest krytykowany i uznawany za atak na wolność jednostki i indywidualizm oraz postrzegany jako czynnik powodujący upowszechnienie się niskiego poziomu nauczania¹. Współcześnie trwa nadal spór - w niektórych państwach, jak np. w Wielkiej Brytanii, na Łotwie, w Polsce czy na Węgrzech dopuszcza się prawnie edukację domową, w innych (np. w Niemczech) jest ona całkowicie zabroniona². Celem tego artykułu jest przedstawienie problemu obowiązku szkolnego i edukacji domowej w Polsce i w Niemczech oraz

1 Więcej na ten temat czytaj: Rothbard M., *Edukacja wolna i przymusowa*, <http://mises.pl/wp-content/uploads/2014/06/Edukacja-wolna-i-przymusowa-Murray-N.-Rothbard.pdf>, 05.12.2015, s. 9-10.

2 E. Kolasieńska, J. Kuźmicka, A. Smoczyńska (red.), *Edukacja domowa*, http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/edukacja_domowa.pdf, 10.03.2016, s. 2.

przeprowadzenie ogólnej analizy ekonomicznej obu form nauczania (przedstawione zostały rozważania dotyczące budżetu gospodarstw domowych i wydatków publicznych na oświatę).

OBOWIĄZEK SZKOLNY – WPROWADZENIE DO PROBLEMU

Obowiązek szkolny polega na przymusowym poddaniu się procesowi edukacji powszechnej i trwa on zazwyczaj do określonej granicy wiekowej. Choć jego początki sięgają już starożytnej Sparty, gdzie całe społeczeństwo zorganizowane było wokół konceptu formalnego treningu trwającego przez całe życie, to jego nowożytna forma zaczęła się kształtować dopiero w wieku XVII. Pierwsze próby narzucenia przymusu szkolnego w Europie, który w odróżnieniu od obowiązku szkolnego, był klasycznym aktem władczym wyrosłym na gruncie praktyki rządzenia, można odnaleźć w prawodawstwie np. Księstwa Weimarskiego (1619 r.). Następnie, w roku 1717 król Fryderyk Wilhelm Hohenzollern nakazał wszystkim dzieciom w kraju, aby uczęszczały do szkół elementarnych, a w 1739 r. Chrystian VI Oldenburg ustanowił w Danii powszechny obowiązek nauki w szkołach podstawowych³.

Opisane działania, które miały miejsce przed Rewolucją Francuską z 1789 r., odniosły częściowy sukces – ich pełna realizacja nie była możliwa ze względu m.in. na ograniczoną infrastrukturę⁴. Do faktycznych narodzin nowożytnego obowiązku szkolnego doszło tym samym w większości systemów prawnych na początku wieku XIX. Z uwagi jednak na temat artykułu, podkreślić należy, że pierwszym państwem, które zdecydowało się na taki krok były Prusy w 1819 r.⁵ Ta decyzja stanowiła konsekwencję przegranej przez armię pruską bitwy pod Jeną i Auerstedt, po której zdecydowano się na wprowadzenie scentralizowanego szkolnictwa mającego na celu stworzenie:

„»1) posłusznych żołnierzy – na potrzeby armii,

2) posłusznych pracowników – dla kopalni, fabryk i farm,

3) posłusznych urzędników państwowych – na potrzeby administracji – obywateli myślących w jeden, etatystyczny sposób,

4) zuniformizowanych obywateli, którymi można by sterować odgórnie“⁶. Następnie obowiązek szkolny został kolejno wprowadzony w Austrii w 1869 r., w Japonii w 1872 r., w Wielkiej Brytanii w 1876 r., we Francji w 1882 r., w USA od 1848 r. do 1918 r. i w Holandii w roku 1907⁷. W Polsce obowiązek szkolny po raz pierwszy usankcjonowano pod zaborami – w 1825 r. w Wielkopolsce i na Pomorzu, a w 1873 r. w Galicji. W niepodległym zaś państwie – w roku 1919 wprowadzono 7-letni obowiązek szkolny na mocy dekretu Naczelnika Państwa, który następnie został ugruntowany Ustawą z 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu szkół publicznych. Ostatecznie przepis ten stał się podstawą ustroju szkolnego II Rzeczypospolitej za sprawą reformy z 1932 r. ówczesnego Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Janusza Jędrzejewicza. Reforma ta następnie została przypieczętowana ustawą szkolną z 11.03.1932 r., która nie tylko ujedynoliciła cały system szkolny, ale przede wszystkim ustanawiała obowiązek szkolny na szczeblu szkoły podstawowej⁸.

Na podstawie powyższych rozważań, należy zauważyć, że pruski model szkolnictwa odniósł sukces na całym świecie. Przyjęty został on również przed Polską, co było motywem do przeprowadzenia w artykule analizy porównawczej tych dwóch państw.

3 D. Dziewulak, *Obowiązek szkolny w Unii Europejskiej*, „Analizy” 2010, nr 9 (34), s. 1.

4 Tamże, s. 1-10.

5 W. Stebnicki, *Edukacja domowa. Edukacja przyszłości*, Warszawa 2014, s. 83.

6 Tamże, s. 84.

7 D. Dziewulak, dz. cyt., s.1. Patrz również: J. Miąso, *Szkolnictwo w XIX-wiecznej Europie i początki pedagogiki porównawczej w Anglii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2009, s. 85-146.

8 D. Dziewulak, dz. cyt., s. 1.

OBOWIĄZEK SZKOLNY W POLSCE I W NIEMCZACH WSPÓŁCZEŚNIE

Obowiązek szkolny w Polsce regulowany jest w ustawie zasadniczej i ustawie o systemie oświaty. Art. 70 pkt. 1 Konstytucji RP z 1997 r. stanowi, że „Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa”⁹. Oznacza to, że prawo do nauki obowiązuje wszystkich, a więc i osoby pełnoletnie, a cenzus wiekowy dotyczy jedynie obowiązku nauki, który powinien być realizowany do 18 roku życia. Należy zauważyć, że konstytucyjny obowiązek szkolny nie znalazł się w części zatytułowanej *Obowiązki* (art. 82-86 Konstytucji RP), ale został on umieszczony w części *Wolności i prawo ekonomiczne, socjalne i kulturowe*¹⁰, a jego cel i sposób wykonywania reguluje odrębny dokument – ustawa z dnia 7.09.1991 r. o systemie oświaty, którą od czasu jej wydania znowelizowano ponad 70 razy. Ostatnia zmiana weszła w życie 31.03.2015 r.

Ustawa o systemie oświaty reguluje 3 odrębne pojęcia: wychowanie przedszkolne, obowiązek szkolny oraz obowiązek nauki. Wychowanie przedszkolne jest prawem dziecka od 3-6 roku życia¹¹, obowiązek nauki istnieje do 18 roku życia, zaś obowiązek szkolny zgodnie z art. 15 ust. 2 „rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym w którym dziecko ukończyło 6 lat, oraz trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia”¹². Ustawa określa także możliwość posłania dziecka do szkoły w wieku 5 lat, jeżeli wykazuje ono psychofizyczną dojrzałość do podjęcia nauki szkolnej (art. 16 ust. 1). Na podstawie powyższych rozważań należy stwierdzić, że w Polsce mamy:

ustawowy obowiązek szkolny trwający od ukończenia 6 roku życia do czasu ukończenia gimnazjum (nie dłużej niż do 18 roku życia):

- szkoła podstawowa (6/7 – 11/12 lat)
- gimnazjum (12/13-15/16 lat)

oraz

- konstytucyjny obowiązek nauki trwający do 18 roku życia.

Po zakończeniu ustawowego obowiązku szkolnego, czyli po ukończeniu gimnazjum, obowiązek nauki spełnia się:

„1) przez uczęszczanie do publicznej lub niepublicznej szkoły ponadgimnazjalnej;

2) przez realizowanie, zgodnie z odrębnymi przepisami, przygotowania zawodowego u pracodawcy”¹³.

Niespełnienie obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki podlega egzekucji w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (art. 20 ust. 1)¹⁴. Rolą organu egzekucyjnego jest doprowadzenie do wykonywania obowiązku szkolnego, czyli wymuszenie na rodzicach pożądanych zachowań dziecka. W tym celu można zastosować grzywnę, która każdorazowo nie może przekraczać kwoty 10 000 pln, a grzywny nakładane wielokrotnie nie mogą łącznie przekraczać kwoty 50 000 pln¹⁵. Ważne jest, że w Polsce obowiązek szkolny może być spełniany na specjalnych warunkach poza szkołą. Przypadek edukacji domowej przedstawiony został w kolejnej części artykułu, którą poprzedza opis współczesnego obowiązku szkolnego w Niemczech.

W Niemczech obowiązek szkolny nie jest uregulowany w ustawie zasadniczej ze względu na federacyjny charakter państwa. Jest on ustalony oddzielnie dla każdego landu¹⁶. Najczęściej, podobnie w Polsce, obowiązuje on od 6 roku życia i trwa przez 9-12 lat (albo do 15-16, albo do 18 roku życia

9 Konstytucja RP (Dz.U. nr 78 poz. 483).

10 P. Szejna, *Prawne aspekty obowiązku szkolnego i obowiązku nauki*, „Studia Lubuskie” 2005, nr 1/2005, s. 133-134.

11 Art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 7.09.1991 r. O systemie oświaty (Dz. U. Z 2015 poz. 2156 oraz z 2016 poz. 35, 64 i 195).

12 Tamże, art. 15 ust. 2.

13 Tamże, art. 16 ust. 5a.

14 Tamże, art. 20 ust. 1.

15 Art. 121 ustawy z dnia 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. 1996 nr 24 poz. 151).

16 M. Grünfelder, K. Klaus, *Schulpflicht und Entscheidungsfreiheit in Deutschland und Italien*, http://www.fuesser.de/fileadmin/dateien/publikationen/verwaltungsrecht/Schulpflicht_1.pdf, 14.11.2015.

w zależności od landu). Pierwszy szczebel w systemie szkolnym stanowi szkoła podstawowa (*Grundschule*), która trwa zazwyczaj przez 4 lata (w Berlinie i Brandenburgii przez 6 lat). Po jej ukończeniu kształcenie odbywa się na dwóch szczeblach: *Sekundarstufe I* (pierwszy stopień kształcenia średniego) oraz *Sekundarstufe II* (drugi stopień kształcenia średniego). Wspomniany szczebel I w każdym kraju związkowym wygląda inaczej. Klasyczny jednak jego podział obejmuje trzy odrębne rodzaje szkół: *Realschule* (6 lat), *Hauptschule* (5 lat) i *Gymnasium* (9 lat, na zakończenie matura). Drugi stopień kształcenia średniego (*Sekundarstufe II*) nie zalicza się najczęściej do obowiązku szkolnego. Do studiowania uprawnia matura, którą zdaje się mniej więcej w wieku 18 lat. Oznacza to, że w Niemczech obowiązek szkolny w pełnym wymiarze obejmuje szkołę podstawową oraz pierwszy stopień kształcenia średniego, a czasami, w zależności od landu, może trwać do 18 roku życia¹⁷. Za niewykonanie obowiązku szkolnego, podobnie jak w Polsce, grozi kara, która nakładana jest na rodziców. Jej wymiar i forma uzależniona jest od kraju związkowego. Często występuje ona w formie grzywny – rodzice mogą zapłacić karę do 1 500 euro, natomiast w Hesji czy Hamburgu mogą zostać nawet pozbawieni wolności do 6 miesięcy¹⁸. W związku z tym współcześnie obowiązek szkolny jest coraz częściej krytykowany, co prowadzi do odrodzenia edukacji domowej i nadania jej prawnego statusu przez niektóre państwa. Jak szczegółowo sytuacja ta wygląda w Polsce i w Niemczech? Poniżej została udzielona odpowiedź na postawione pytania.

EDUKACJA DOMOWA W POLSCE I W NIEMCZECH

Edukacja domowa polega na spełnieniu obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki poza szkołą i odnosi się do wszystkich typów przedszkoli i szkół, tj. do publicznych i niepublicznych przedszkoli, szkół podstawnych, gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych. Opiera się ona na nauczaniu dzieci przez rodziców, opiekunów lub inne osoby. Jej korzenie są starsze od edukacji szkolnej – zanim zaczęły funkcjonować szkoły, rodzice edukowali swoje dzieci samodzielnie. Edukacja domowa była „formą nauczania funkcjonującą już od starożytności, bądź to równoległe do nauczania szkolnego, bądź stanowiąc albo przygotowanie do dalszej nauki szkolnej, albo jej uzupełnienie, wreszcie zastępując je zupełnie (głównie w przypadku dziewcząt). W kolejnych wiekach występowały obok siebie i przeplatały się ze sobą dwie formy nauki: domowa i szkolna”¹⁹. Wprowadzenie w XIX w. obowiązku szkolnego zakłóciło ten podział. Od tej pory każdy musiał uczęszczać do szkoły, a więc edukacja domowa nie była już tak popularna aż do czasu, gdy społeczeństwo zaczęło podkreślać wady obowiązku szkolnego. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wieku XX w USA doszło do odrodzenia i rozwoju edukacji domowej. W okresie tym coraz częściej słychać było o zabieraniu dzieci ze szkół i o szkolnictwie alternatywnym²⁰. Wreszcie możliwość edukacji domowej, która często związana jest ze spełnieniem wielu wymagań, została zapisana w ustawodawstwie niektórych państw. Oznacza to, że współcześnie edukacja domowa może stanowić alternatywę dla edukacji w szkole, jeżeli tylko określony kraj dopuszcza taką sposobność.

Możliwość edukacji domowej w Polsce po II wojnie światowej po raz pierwszy²¹ została zapisana w ustawie o systemie oświaty z 7 września 1991 r. Od tego czasu dokument ten kilkakrotnie był nowelizowany m.in w zakresie przepisów dotyczących edukacji domowej. Zgodnie z obowiązującymi zmianami z dnia 4.06.2014 r. (ustawa ta w innym zakresie była również nowelizowana w roku 2015),

17 I. Nowosad, *Szkolnictwo w Niemczech wobec tradycji i potrzeby zmiany*, „Dialogi o Kulturze i Edukacji” 2012, nr 1, s.145-146.

18 *Das Schulgesetz: Welche Regelungen gibt es in den Bundesländern und kann ein Bußgeld verhängt werden?*, <http://bussgeld.org/jugend/schulgesetz/>, 10.03.2016.

19 M. Nawrot-Borowska, *Dom czy szkoła? Wady i zalety nauczania domowego i szkolnego na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2013, Nr 4(30), s. 21.

20 B. Ray, *Historia, rozwój i filozofia edukacji domowej*, [w:] J. Piskorski (red.), *Szkola domowa. Między wolnością a obowiązkiem*, Warszawa 2011, s. 21.

21 Pierwszym w Polsce stowarzyszeniem zajmującym się edukacją domową było założone dopiero w 2003 r. Stowarzyszenie Edukacji Domowej (www.edukacja.domowa.pl).

na wnioski rodziców dyrektor jednostki (przedszkola lub szkoły) może zezwolić na spełnienie obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki poza jednostką. Aby tak się stało, rodzic do swojego pisemnego wniosku powinien dołączyć:

1. opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej;
2. oświadczenie rodziców o zapewnieniu dziecku warunków umożliwiających realizację podstawy programowej obowiązującej na danym etapie edukacyjnym;
3. zobowiązanie rodziców do przystępowania w każdym roku szkolnym przez dziecko spełniające obowiązek szkolny lub obowiązek nauki do rocznych egzaminów klasyfikacyjnych²².

Oznacza to, że opinia poradni stanowi dokument niezbędny do ubiegania się o nauczanie domowe. W dokumencie tym znajdują się informacje dotyczące ogólnego poziomu rozwoju dziecka (jego mocne i słabe strony) oraz informacja, jaki wpływ edukacja domowa może wywrzeć na sferę społeczną, emocjonalną i intelektualną dziecka. Dodatkowo, pracownicy poradni przeprowadzają z rodzicami dokładny wywiad dotyczący m.in. formy ich pracy, warunków materialnych czy form spędzenia czasu wolnego z dzieckiem. Warto jednak zaznaczyć, że opinia wydana przez poradnię nie ma mocy decyzyjnej (ma ją dyrektor placówki), a jest ona jedynie dokumentem opiniotwórczym. Dziecko, którego rodzice otrzymali zgodę na nauczanie domowe, nie przestaje być uczniem danej szkoły. Dalej ma prawo uczestniczyć w życiu klasy, brać udział w wydarzeniach, wycieczkach, konkursach i olimpiadach przedmiotowych. Poziom jego wiedzy obligatoryjnie musi być sprawdzany w oparciu o coroczne testy kwalifikacyjne, ale osoba nauczająca nie musi posiadać przygotowania pedagogicznego ani konkretnego stopnia czy rodzaju wykształcenia²³.

W Niemczech natomiast edukacja domowa jest praktycznie zakazana. Możliwa jest jedynie w wyjątkowych sytuacjach związanych ze stanem zdrowia dziecka²⁴. W przypadku, kiedy stwierdzono u dziecka poważną niepełnosprawność czy występuje długi okres choroby, wówczas władze szkoły mogą zdecydować się na zapewnienie nauczania poza szkołą – w domu. Mimo tego faktu, za pioniera edukacji domowej w Niemczech uważa się Bertholda Otto, który na początku XX w. wydawał magazyn „Der Hauslehrer” odnoszący się do tematyki *homeschoolingu* i sam starał się edukować własne dzieci. Niestety jego śmierć w roku 1933, a następnie rozrost ideologii narodowego socjalizmu²⁵, przyczyniły się do umocnienia państwowego obowiązku szkolnego. W związku z tym, mówiąc o początkach ruchu edukacji domowej w Niemczech, wymienia się lata 60-te XX w. i takie nazwiska jak: John Holt, Ivan Illich, Ekkehard von Braunmühl czy Hubertus von Schoenbeck²⁶. W kolejnych latach pojawiały się następne osoby popierające edukację domową i przeciwstawiające się obowiązkowi szkolnemu²⁷, jednak silnie zakorzeniony pruski model edukacyjny nie umożliwia legalnego (oderwanego od obowiązku szkolnego) nauczania domowego aż do dzisiaj²⁸. Najbardziej liberalne w tej kwestii są

22 Ustawa o systemie oświaty, art. 16 §10.

23 K. Martyna, *Edukacja domowa – szanse i zagrożenia*, http://www.ppp1.wroc.pl/KMartyna_Edukacja_domowa_w_Polsce.pdf, 19.11.2015 r.

24 M. Gierczak-Borkowska, *Edukacja domowa jako egzemplifikacja idei podmiotowości i wolności edukacyjnej*, http://www.konferencja.21.edu.pl/uploads/6/3/9/9/6399009/1.1.3._gierczak-borkowska.pdf, 09.03.2016.

25 Więcej na temat wpływu ideologii narodowego socjalizmu na system edukacji w Niemczech czytaj: A. Martin, *Homeschooling in the Germany and the United States* 2010, Arizona 2010, s. 228-231.

26 T. Spiegler, *Home Education in Germany: An Overview of the Contemporary Situation*, „Evolution & Research in Education” 2003, Volume 17, ISSUE 2-3, s. 182.

27 Mówiąc o kolejnych latach rozwoju ruchu edukacji domowej w Niemczech, często odwołuje się do Halmuta Stüchera, który od roku 1980 edukował w domu swoje dzieci zarzucając szkołom publicznym brak kompatybilności z jego chrześcijańskim wyzwaniem oraz z zasadami moralnymi. Stücher za edukację domową został kilkakrotnie ukarany karą grzywny, stracił opiekę na swoimi dziećmi i trafił nawet na 5 dni do więzienia. Ostatecznie dalej nauczał w domu i założył Philadelphia School w Siegen, gdzie zaczęto przygotowywać materiały do prowadzenia edukacji domowej (Tamże, s. 182).

28 Współcześnie zwolennicy edukacji domowej w Niemczech coraz częściej powołują się na art. 6§2 ustawy zasadniczej (Art. 6§2 GG), który stanowi, że rodzice mają naturalne prawo do opieki i edukacji dzieci. Kolejny artykuł tej ustawy - art. 7 stanowi, że edukacja szkolna znajduje się pod nadzorem państwa, co prowadzi do wniosków o niespójności prawnej. Więcej na ten temat czytaj: M. Grünfelder, K. Füber, *Schulpflicht und Entscheidungsfreiheit in Deutschland und Italien*, http://www.fuesser.de/fileadmin/dateien/publikationen/verwaltungsrecht/Schulpflicht_1.pdf, 14.11.2015.

takie kraje, jak: Nowa Zelandia, USA, Kanada, Austria i USA. W Norwegii, Austrii, Czechach, Francji, w Irlandii, Finlandii, Słowenii czy Słowacji edukacja domowa jest legalna, ale państwo kontroluje rodziców, wydaje specjalne zezwolenia, nakazuje dzieciom, aby zdawały egzaminy kwalifikacyjne itp. W Niemczech natomiast, podobnie jak w Szwecji czy Hongkongu, nauczanie w domu jest zakazane, a za niewypełnienie obowiązku szkolnego grozi nie tylko kara grzywny, ale również kara pozbawienia wolności czy odebranie opieki na dzieckiem.

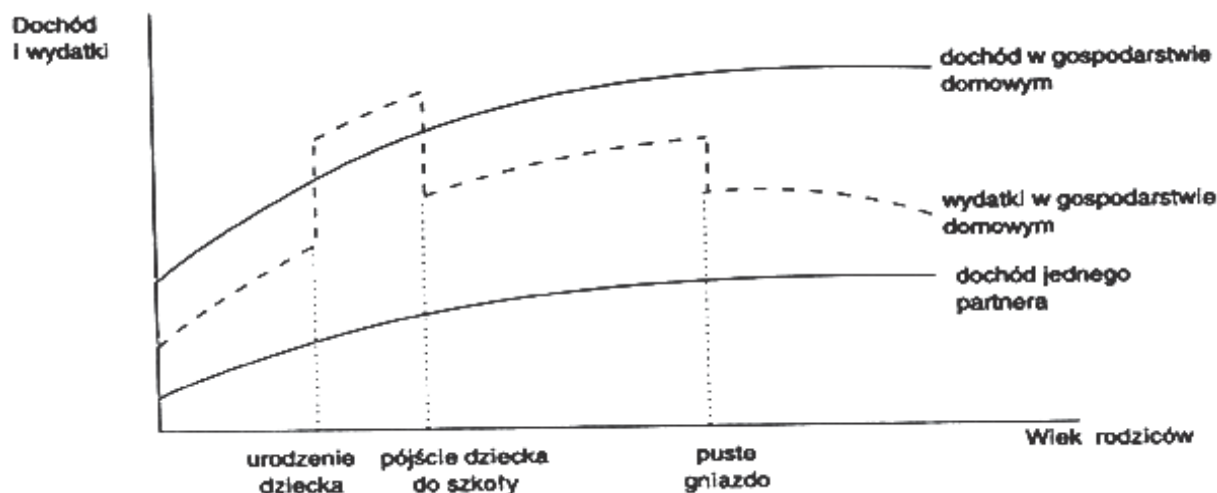
Edukacja publiczna czy domowa? Od wielu lat trwa dyskusja na ten temat. Poniżej, w oparciu o analizę ekonomiczną, porównane zostały obie formy edukacji.

EDUKACJA DOMOWA VERSUS EDUKACJA PUBLICZNA. EKONOMICZNA ANALIZA OBU SPOSOBÓW NAUCZANIA

Nie zagłębiając się w kwestię praw własności, ani problem, czy edukacja powinna być finansowana przez państwo, poniżej przeprowadzone zostały rozważania ekonomiczne dotyczące obu sposobów nauczania. W pierwszej kolejności przeprowadzono analizę w odniesieniu do budżetu gospodarstw domowych, a następnie w oparciu o wydatki publiczne na szkolnictwo.

Dla budżetu gospodarstwa domowego kwestia posiadania potomstwa ma duże znaczenie. Wiąże się ona m.in. z większymi wydatkami, umiejętnością dzielenia czasu pomiędzy pracą a domem. Poniżej przedstawiono rozkład zarobków w pojedynczej rodzinie, kiedy oboje partnerzy posiadający dziecko pracują w pełnym wymiarze czasu i otrzymują pełne wynagrodzenie.

Rysunek 1. Rozkład zarobków i wydatków w cyklu życia gospodarstwa domowego, gdy oboje partnerzy otrzymują równe wynagrodzenie i pracują w pełnym wymiarze czasu pracy

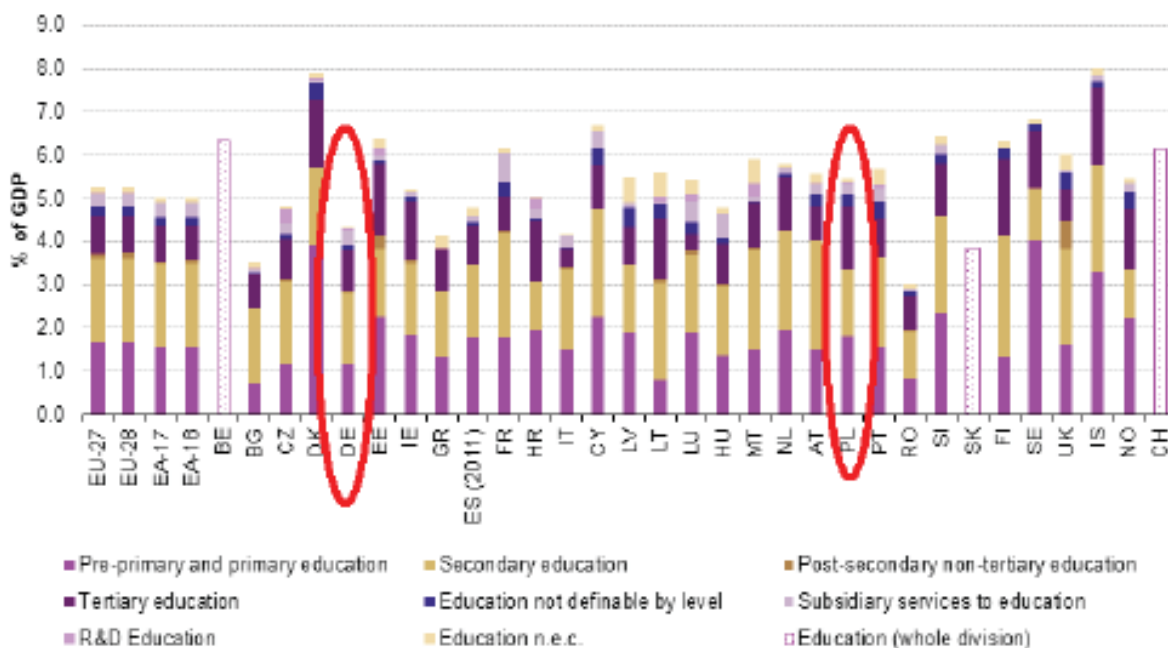
Źródło: A. Dijkstra, J. Plantega, *Ekonomia i płeć. Pozycja zawodowa kobiet w Unii Europejskiej*, Gdańsk 2003, s. 38.

Na podstawie powyższego rysunku można zauważyć, że od momentu narodzin dziecka wydatki w gospodarstwie domowym rosną i spadają stopniowo od czasu pójścia dziecka do szkoły. Można zatem sądzić, że rosnące wydatki związane są z kosztami opieki nad dzieckiem, które to koszty zostają zredukowane w momencie, kiedy dziecko idzie do szkoły. Taka sytuacja możliwa jest w przypadku wypełniania obowiązku szkolnego w szkole publicznej (za szkołę prywatną rodzice muszą płacić). Natomiast w sytuacji, kiedy rodzice zdecydowałiby się na edukację domową mogą wystąpić dwa scenariusze. W pierwszym z nich, jeden z partnerów musiałby zrezygnować z wykonywania zawodu i tym samym dochód w gospodarstwie domowym by spadł (przy założeniu, że drugi partner będzie

zarabiał tyle, co poprzednio albo podobnie). W drugim natomiast, rodzice zdecydowałiby się na zatrudnienie nauczyciela-opiekuna, a zatem wydatki w gospodarstwie domowym nie zmniejszyłyby się w związku z edukacją dziecka, tak jak wtedy, gdy dziecko wypełnia obowiązek publiczny w szkole państwowej. Oznacza to zatem, że edukacja domowa jest kosztownym przedsięwzięciem obciążającym budżet pojedynczego gospodarstwa domowego.

W przypadku zaś wydatków publicznych na szkolnictwo należy zauważyć, że dzielą się one na wydatki związane z wypełnieniem obowiązku szkolnego i szkolnictwem wyższym. Zgodnie z danymi Eurostatu (Rysunek 2) ich suma w roku w 2012 w przypadku Polski stanowiła 5,46 % PKB (20 814 mln euro), zaś w Niemczech odpowiednio 4,38% PKB (115 600 mln euro)²⁹.

Rysunek 2. Państwowe wydatki na edukację, % PKB

Źródło: Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:General_government_expenditure_on_education,_%25_of_GDP_V2.png, 04.12.2015.

Dodatkowo, istotne jest podkreślenie, że wydatki państwowe na edukację finansowane są również z podatków obywateli danego państwa. Zgodnie z wyliczeniami wykonanymi przez Forum Obywatelskiego Rozwoju z podatku dochodowego pojedynczej osoby w Polsce w 2014 r. 1 550 zł zostało przeznaczone na podstawówki, gimnazja i szkoły średnie, a zatem bezpośrednio na obowiązek szkolny (652 zostało przeznaczone na szkolnictwo wyższe)³⁰. Biorąc więc pod uwagę powyższą analizę ekonomiczną obu form edukacji widać, że w przypadku edukacji domowej rodzice obciążani są dwukrotnie kosztami. Po pierwsze, ich wydatki domowe rosną w związku z samodzielnym nauczaniem bądź zatrudnieniem odpowiedniej osoby, a po drugie m.in. z ich wynagrodzenia (bądź z wynagrodzenia pracującego rodzica) poprzez system podatkowy opłacany jest instytucjonalnie ustanowiony obowiązek szkolny.

²⁹ Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:General_government_expenditure_on_education,_%25_of_GDP_V2.png, 04.12.2015.

³⁰ Forum Obywatelskiego Rozwoju <http://www.for.org.pl/Rachunek-od-panstwa-za-wydatki-w-roku-2014>, 04.12.2015.

PODSUMOWANIE

W Polsce i w Niemczech istnieje ustawowy obowiązek szkolny. Oznacza to, że dzieci w tych krajach poddawane są przymusowemu procesowi edukacji powszechnej trwającemu najczęściej do 18 roku życia (w Niemczech w niektórych krajach związkowych do 16 roku życia). Za niewykonywanie obowiązku szkolnego rodzice mogą zostać ukarani grzywną, a w Niemczech grozi im nawet kara pozbawienia wolności. Z drugiej strony znana przez wieki edukacja domowa współcześnie nie tylko stanowi konkurencję dla edukacji publicznej, ale może polegać ona na spełnieniu obowiązku szkolnego poza domem. *Homeschooling* możliwy jest w Polsce po wykonaniu przez rodzica i dziecko szczegółowych warunków, zaś w Niemczech jest całkowicie zakazany (poza szczególnymi przypadkami związanymi np. z chorobą dziecka). Należy jednak zauważyć, że już prosta analiza ekonomiczna obu form nauczania przeprowadzona w oparciu o rozważania dotyczące budżetu gospodarstw domowych i wydatków publicznych na edukację sugeruje, że edukacja domowa wiąże się nie tylko z większym wysiłkiem ze strony rodziców, ale przede wszystkim z większymi wydatkami finansowymi. Co więcej, rodzice edukujący swoje dzieci w domu nie płacą w związku z tym mniejszych podatków, co oznacza, że również finansują państwowe wydatki związane z obowiązkiem szkolnym. Mając na względzie ten fakt, tym bardziej nieuzasadnione wydaje się być nieuznanie edukacji domowej jako alternatywy dla instytucjonalnie ustalonego obowiązku szkolnego, tak, jak np. w Niemczech.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

- [1] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 23. 05.1949 (BGBl. S. 1).
- [2] Konstytucja RP (Dz.U. nr 78 poz. 483).
- [3] Ustawa z dnia 7.09.1991 r. O systemie oświaty (Dz. U. Z 2015 poz. 2156 oraz z 2016 poz. 35, 64 i 195).
- [4] Ustawa z dnia 20.02.2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych ustaw (Dz. U. 2015 poz. 357).
- [5] Ustawa z dnia 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. 1996 nr 24 poz. 151).

Książki/ Czasopisma

- [6] Dijkstra A., Plantega J., *Ekonomia i płeć. Pozycja zawodowa kobiet w Unii Europejskiej*, Gdańsk 2003.
- [7] Dziewulak D., *Obowiązek szkolny w Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.
- [8] Europäische Informationsstelle von EURYDICE, *Regelungen über die Schulpflicht in den Mitgliedstaaten der Europäischen Gemeinschaft*, Bruksela 1991.
- [9] Martin A. T., *Homeschooling in the Germany and the United States*, Arizona 2010.
- [10] Miąso J., *Szkolnictwo w XIX-wiecznej Europie i początki pedagogiki porównawczej w Anglii*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” Warszawa 2009.
- [11] Nawrot-Borowska M., *Dom czy szkoła? Wady i zalety nauczania domowego i szkolnego na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku*, Kraków 2013.
- [12] Nowosad I., *Szkolnictwo w Niemczech wobec tradycji i potrzeby zmiany*, Leszno 2012.
- [13] Piskorski J. (red.), *Szkola domowa. Między wolnością a obowiązkiem*, Warszawa 2011.
- [14] Stebnicki W., *Edukacja domowa. Edukacja przyszłości*, Warszawa 2014.
- [15] Szejna P., *Prawne aspekty obowiązku szkolnego i obowiązku nauki*, Sulechów 2005.

NETOGRAFIA

- [16] *Das Schulgesetz: Welche Regelungen gibt es in den Bundesländern und kann ein Bußgeld verhängt werden?*, <http://bussgeld.org/jugend/schulgesetz/>, 10.03.2016.
- [17] Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:General_government_expenditure_on_education_%25_of_GDP_V2.png, 04.12.2015.
- [18] Forum Obywatelskiego Rozwoju <http://www.for.org.pl/pl/Rachunek-od-panstwa-za-wydatki-w-roku-2014>, 04.12.2015.
- [19] M. Giercarz-Borkowska, *Edukacja domowa jako egzemplifikacja idei podmiotowości i wolności edukacyjnej*, http://www.konferencja.21.edu.pl/uploads/6/3/9/9/6399009/1.1.3_giercarz-borkowska.pdf, 09.03.2016.
- [20] Grünfelder M., Füßer K., *Schulpflicht und Entscheidungsfreiheit in Deutschland und Italien*. http://www.fuesser.de/fileadmin/dateien/publikationen/verwaltungsrecht/Schulpflicht_1.pdf, 14.11.2015.
- [21] Kolasirńska E., Kuzmicka J., Smoczyńska A. (red.), *Edukacja domowa*, http://eurydice.org/wp-content/uploads/2014/10/edukacja_domowa.pdf, 10.03.2016.
- [22] Martyna K., *Edukacja domowa – szanse i zagrożenia*, http://www.ppp1.wroc.pl/KMartyna_Edukacja_domowa_w_Polsce.pdf, 19.11.2015.
- [23] Rothbard M., *Edukacja wolna i przymusowa*, <http://mises.pl/wp-content/uploads/2014/06/Edukacja-wolna-i-przymusowa-Murray-N.-Rothbard.pdf>, 05.12.2015.
- [24] Spiegler T., *Home Education in Germany: An Overview of the Contemporary Situation*, <http://www.homeschooling-forschung.de/Material/erie.pdf>, 05.12.2015.